

ผลการใช้หลักสูตรส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

A Study of Curriculum Implementation to Democracy for Mathyomsuksa 4 Students

ฐิติวรดา พลเยี่ยม¹, ประสาท เนืองเฉลิม²
Titiworada Polyiem¹, Prasart Nuangchalerm²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีความมุ่งหมาย 1) ศึกษาความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตย 2) ศึกษาความเป็นประชาธิปไตย และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 กลุ่มตัวอย่างทดลองใช้หลักสูตรเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาลหนองหญ้าม้า (โรงเรียนกีฬาท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด) ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 55 คน เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยได้แก่ 1) หลักสูตรที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 2) แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตย 3) แบบบันทึกอนุทิน 4) แบบสังเกตความเป็นประชาธิปไตย 5) แบบสัมภาษณ์ความเป็นประชาธิปไตย และ 6) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตร สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีคะแนนความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยของนักเรียน หลังการทดลองใช้หลักสูตรมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้นตามลำดับ นักเรียนมีความเป็นประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก และมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: ประชาธิปไตย การใช้หลักสูตร

Abstract

This research aimed to 1) study the understanding of democracy, 2) study democracy attributes and 3) to study learning satisfaction the curriculum of democracy for Mathayomsuksa 4 students. Samples were 55 Mathayomsuksa 4 students who were studying in the second semester of 2016, academic year at Tessaban Nong Ya Ma (Local

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Ph.D. Student in Curriculum and Instruction, Faculty of Education Mahasarakham University

² Faculty of Education, Mahasarakham University

Sport School of Roi-et Province). Research tools were 1) Curriculum to promote democracy for Mathayomsuksa 4 students, 2) A test on democracy 3) Students' diaries, 4) Democracy observation form, 5) Democracy interview form, and 6) Satisfaction questionnaire on the curriculum. Statistics used for data analysis were percentage, mean, and standard deviation. The results revealed that after the implementation of the curriculum their understanding were increased. The students had democracy attributes in those three learning modules representing at the high level, and were satisfied towards curriculum at the highest level.

Keywords: Democracy, curriculum implementation

บทนำ

ประชาธิปไตยเป็นแนวคิดการบริหารและดูแลประชาชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างอิสระภายใต้กติกาอยู่ร่วมกันในสังคมที่ทุกคนมีส่วนร่วม (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2555: 3) แนวคิดประชาธิปไตยจะเป็นจริงได้ ประชาชนต้องมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพ ยอมรับในความแตกต่าง และตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น นำเหตุผลมาใช้ในการแก้ปัญหาและความขัดแย้ง (ธีร หฤทัยธนาสันต์, 2555: 21) ทั้งการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมวิถีชีวิตประชาธิปไตย พร้อมทั้งจะมีส่วนร่วมในการบริหารดูแลประเทศและพัฒนาให้มีความยั่งยืนผาสุกต่อไป (จรรยาศรี มาติลลโกวิท, 2550: 1) การสร้างสังคมประชาธิปไตย โรงเรียนเป็นแหล่งบ่มเพาะประชาธิปไตยเพื่อให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมมนุษย์ให้เกิดความเท่าเทียมและเป็นธรรม การศึกษาจึงไม่ควรทอดทิ้งประชาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นระบอบที่ประกันว่ามนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างเท่าเทียม เสมอภาค และเป็นธรรม เคารพในความเป็นมนุษย์ที่เท่ากัน

ปัจจุบันสังคมไทยมีสัญญาณบ่งชี้ว่ามีความซับซ้อน ยิ่งยาก และคับแคบ อันเป็นผล

กระทบมาจากปัญหาจริยธรรม คือ การขาดวินัย การฝึกรับค่านิยมเชิงวัตถุมากกว่าค่านิยมเชิงจิตนิยม การละเมิดสิทธิต่าง ๆ ความไม่เสมอภาค ขาดความตระหนักในสิทธิและหน้าที่ และขาดความรู้ความเข้าใจในสาระของสังคมประชาธิปไตย ขาดความรับผิดชอบ ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมในสังคมเป็นจุดวิกฤติ ซึ่งปัญหาดังกล่าวย่อมเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะพัฒนาประเทศชาติ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งได้กำหนดให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรต้องเป็นไปเพื่อพัฒนา คนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมแห่งความเป็นคนไทยในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้ถูกบูรณาการให้มีความเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนในสถานศึกษา โดยเห็นได้ชัดจากผังมโนทัศน์สาระที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หน่วยการเรียนรู้ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำรงชีวิตในสังคม มาตรฐานที่ 2.1 พลเมืองดี การเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทยและสังคมโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 16-17)

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสมาชิกทั้งหมดในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ ร่วมกัน

ปฏิรูปสังคม หรือการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นโดยการช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม การจัดระเบียบของสังคม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ได้ยึดหลักสำคัญของปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) เป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษา ซึ่งปรัชญานี้ให้ความสำคัญกับสังคม และเชื่อว่าโรงเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สร้างให้ผู้เรียนเป็นคนดีนำไปสู่การปรับสังคมที่เหมาะสม รวมทั้งการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย และการแก้ปัญหาในบริบทของสังคม (นิราศ จันทระจิตร, 2558: 32) ซึ่งปรัชญานี้มุ่งผลิตเด็กที่มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติมากกว่าวิชาการ ผู้เรียนคือผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาสังคม เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาสังคม และเน้นให้ผู้เรียนตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคมและปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น การจัดการเรียนการสอนตามหลักปรัชญานี้ ใช้วิธีการเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนต่อกิจกรรมสาธารณะ การเรียนรู้การบริการ (Service learning) การเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ สามารถมองเห็นปัญหาและเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ด้วยตนเองโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย และเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เพื่อนำไปปรับใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต และการเป็นสมาชิก ที่ดีของสังคม (ทิศนา แคมมณี, 2552: 28)

การนำประชาธิปไตยมาใช้ในโรงเรียน เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีความเป็นประชาธิปไตย รู้จักปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามภาระหน้าที่และมีวิถีชีวิตตามหลักประชาธิปไตย สามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข อันมีการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต และเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปใช้ในสังคมและชุมชน (อารี

โพธิ์บางหวาย, 2550: 37 ; Nuangchalem, 2014: 150) โดยเฉพาะการเรียนการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่เน้นให้เกิดการคิดและแสดงพฤติกรรมอย่างที่เราควรจะเป็น และสังคมควรพัฒนาไปในทิศทางที่มีเสรีภาพทางความคิดภายใต้กรอบกติกาการอยู่ร่วมกันในสังคม การจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในระบบการศึกษาไทยยังติดกับเนื้อหาสาระตามที่หลักสูตรกำหนดมากกว่าการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่เสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตย อีกทั้งการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรของแต่ละรายวิชามีแค่การสอดแทรกคุณลักษณะ อันพึงประสงค์เข้าไป ยังไม่มีหลักสูตรที่พัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านประชาธิปไตยโดยตรง ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นสถานที่จัดการเรียนรู้จึงมีหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมและจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย โรงเรียนจึงควรปลูกฝังด้วยการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทฤษฎีควบคู่ไปกับการปฏิบัติในชีวิตจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) เนื่องจากโรงเรียนหรือสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญที่สามารถจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้การพัฒนาประชาธิปไตยบรรลุตามเป้าหมายได้

จากความสำคัญดังกล่าวการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย โดยใช้หลักสูตรส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มาใช้พัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นประชาธิปไตย และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งเป็นการเริ่มต้นในการสร้างพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ให้กับสังคม รู้จักคิดและทำในสิ่งที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อสังคม ต่อตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่จะต้องทำให้เกิดขึ้นในสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

2. เพื่อศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรส่งเสริมประชาธิปไตย

4. แบบสังเกตความเป็นประชาธิปไตย
5. แบบสัมภาษณ์ความเป็นประชาธิปไตย
6. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตร

ขั้นตอนการวิจัย

1. ทำการชี้แจงความเป็นมาของหลักสูตร จุดมุ่งหมาย กระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลแก่ผู้เรียนให้เข้าใจ

2. จัดกิจกรรมการเรียนรู้สัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 20 ชั่วโมง จำนวน 3 หน่วยการเรียนรู้

3. นักเรียนบันทึกความคิดเห็นที่มีต่อการเรียนรู้ในแต่ละครั้งลงในอนุทินผู้เรียน

4. ผู้วิจัยบันทึกผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรม ของนักเรียน

5. ทดสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ ประเมินความเป็นประชาธิปไตย และมีการสัมภาษณ์ความเป็น หลังจากจบแต่ละหน่วยการเรียนรู้

6. ในการเรียนรู้สัปดาห์ที่ 20 นักเรียนสะท้อนความคิดเห็น ผลการเรียนรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ในหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

7. นักเรียนทำแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตย สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ได้แก่ โรงเรียนเทศบาลวัดสระทอง จำนวน 160 คน จาก 4 ห้องเรียน และโรงเรียนเทศบาลหนองหญ้าม้า (โรงเรียนกีฬาท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด) จำนวน 55 คน จาก 2 ห้องเรียน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาล หนองหญ้าม้า (โรงเรียนกีฬาท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด) ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2559 จำนวน 55 คนจาก 2 ห้องเรียน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. หลักสูตรส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย
2. แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตย
3. แบบบันทึกอนุทิน

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาความเป็นประชาธิปไตย สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ตอนที่ 3 ผลศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย

และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตย ผลการศึกษาทำให้ได้องค์ประกอบของหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ซึ่งได้จากการทำแบบทดสอบท้ายหน่วยการเรียนรู้ จำนวน 3 หน่วย ปรากฏผลดังตาราง 1

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละคะแนนความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

หน่วยการเรียนรู้ที่	n	คะแนนเต็ม	คะแนนรวม	$\bar{X}$	SD	ร้อยละ
1	55	30	1138	20.69	1.15	68.97
2	55	30	1304	23.71	1.13	79.03
3	55	30	1430	26.00	0.92	86.67

จากตาราง 1 แสดงให้เห็นว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนรู้โดยใช้หลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความรู้ความเข้าใจ ในประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นตามลำดับโดยหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 20.69 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.15 คิดเป็นร้อยละ 68.97 หมายถึงนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยอยู่ในระดับปานกลาง หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 ปัญหาสังคมเป็นอย่างไรใครแก้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 23.71 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

เท่ากับ 1.13 คิดเป็นร้อยละ 79.03 หมายถึงนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ในประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก และหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 สังคมประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 26.00 คิดเป็นร้อยละ 86.67 หมายถึงนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ในประชาธิปไตยอยู่ในระดับมากที่สุด

2. ผลการศึกษาความเป็นประชาธิปไตยที่ได้จากการสังเกตความเป็นประชาธิปไตยที่ประเมินโดยตนเอง เพื่อน และครู ปรากฏผลดังตาราง 2

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละของคะแนนประเมินความเป็นประชาธิปไตยที่ประเมินโดยตนเอง

ด้านที่ประเมิน	หน่วยที่ 1		หน่วยที่ 2			หน่วยที่ 3			สรุปรวมทุกหน่วย			
	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ
1. ด้านการมีส่วนร่วม	1.33	0.47	66.36	1.84	0.37	91.82	1.98	0.13	99.09	1.72	0.32	85.76
2. ด้านการเคารพซึ่งกันและกัน	1.80	2.82	85.45	1.73	0.45	86.36	2.00	0.00	100.00	1.84	1.09	90.60
3. ด้านความรับผิดชอบ	1.38	0.49	69.09	1.58	0.50	79.09	1.98	0.13	99.09	1.65	0.37	82.42
4. ด้านการตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา	0.80	0.52	40.00	1.18	0.39	59.09	1.87	0.34	93.64	1.28	0.42	64.24
รวมทุกด้าน	1.33	1.08	65.23	1.58	0.43	79.09	1.96	0.15	97.95	1.62	0.55	80.76

จากตาราง 2 พบว่าผลการประเมินความเป็นประชาธิปไตยที่ประเมินโดยตนเอง หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.33 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.08 คิดเป็นร้อยละ 65.23 หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.58 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.43 คิดเป็น

ร้อยละ 79.09 และหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.96 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.15 คิดเป็นร้อยละ 97.95 โดยรวมทุกหน่วยมีค่าเฉลี่ย 1.62 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.55 คิดเป็นร้อยละ 80.76 แสดงว่าผู้เรียนมีความเป็นประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละของคะแนนประเมินความเป็นประชาธิปไตย ที่ประเมินโดยเพื่อน

ด้านที่ประเมิน	หน่วยที่ 1			หน่วยที่ 2			หน่วยที่ 3			สรุปรวมทุกหน่วย		
	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ
1. ด้านการมีส่วนร่วม	1.71	0.11	85.36	1.81	0.12	90.55	1.87	0.10	93.36	1.80	0.11	89.76
2. ด้านการเคารพซึ่งกันและกัน	1.76	0.09	88.18	1.80	0.10	89.91	1.84	0.10	92.09	1.80	0.10	90.06
3. ด้านความรับผิดชอบ	1.75	0.08	87.36	1.77	0.12	88.46	1.87	0.09	93.46	1.80	0.10	89.76
4. ด้านการตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา	1.58	0.19	79.18	1.71	0.12	85.27	1.80	0.12	90.09	1.70	0.14	84.85
รวมทุกด้าน	1.70	0.12	85.02	1.77	0.12	88.55	1.85	0.10	92.25	1.77	0.11	88.61

จากตาราง 3 พบว่าผลการประเมินความเป็นประชาธิปไตยที่ประเมินโดยตนเอง หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.70 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 1.02 คิดเป็นร้อยละ 85.02 หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.77 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.12 คิดเป็นร้อยละ

88.55 และหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.85 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.10 คิดเป็นร้อยละ 92.25 โดยรวมทุกหน่วยมีค่าเฉลี่ย 1.77 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.11 คิดเป็นร้อยละ 88.61 แสดงว่าผู้เรียน มีความเป็นประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละของคะแนนประเมินความเป็นประชาธิปไตย ที่ประเมินโดยครู

ด้านที่ประเมิน	หน่วยที่ 1			หน่วยที่ 2			หน่วยที่ 3			สรุปรวมทุกหน่วย		
	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ	เฉลี่ย	SD	ร้อยละ
1. ด้านการมีส่วนร่วม	1.66	0.31	83.64	1.83	0.28	90.91	1.93	0.18	95.45	1.81	0.26	90.00
2. ด้านการเคารพซึ่งกันและกัน	1.70	0.35	85.91	1.85	0.27	90.45	1.93	0.18	96.36	1.83	0.27	90.91
3.ด้านความรับผิดชอบ	1.79	0.30	90.45	1.87	0.22	93.64	1.95	0.16	97.27	1.87	0.23	90.00
4. ด้านการตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหา	1.33	0.44	65.91	1.46	0.34	69.09	1.82	0.28	87.73	1.54	0.35	90.91
รวมทุกด้าน	1.60	0.35	80.79	1.75	0.28	86.02	1.91	0.2	94.43	1.75	0.28	87.08

จากตาราง 4 พบว่าผลการประเมินความเป็นประชาธิปไตยที่ประเมินโดยตนเอง หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.60 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.35 คิดเป็นร้อยละ 80.79 หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.28 คิดเป็นร้อยละ 86.02 และหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 โดยรวมทุกด้านมีค่าเฉลี่ย 1.91 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.20 คิดเป็นร้อยละ 94.43 โดยรวมทุกหน่วยมีค่าเฉลี่ย 1.75 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.28 คิดเป็นร้อยละ 87.08 แสดงว่าผู้เรียนมีความเป็นประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก

ผลการวิเคราะห์หอนุทินผู้เรียน จากการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากอนุทินผู้เรียนหลังจบการเรียนรู้ตามหลักสูตร พบว่า ผู้เรียนมีความเห็นว่า เนื้อหาและกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับการเรียนรู้ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาและกิจกรรมที่น่าสนใจในบางเนื้อหาไม่เคยเรียนรู้มาก่อน ทำให้ได้รู้เกี่ยวกับ

เนื้อหาและเรื่องราวต่างๆ ที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข ได้เรียนรู้ถึงแนวทางและวิธีการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกันในสังคม และกิจกรรมการเรียนรู้การสอนส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยอย่างไร ผู้เรียนมีความเห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น กล่าวแสดงออกในทางที่ถูกต้องตามวิถีประชาธิปไตย ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติ มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีและคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากการรวบรวมข้อมูลพบว่าในการ มีส่วนร่วมในการทำงานกลุ่มนั้นต้องยอมรับรับเหตุผลของกันและกัน มีความไว้วางใจเพื่อนในกลุ่ม ตระหนักในหน้าที่ของตนเอง ตรงต่อเวลา ทำงานตามขั้นตอนที่มีการวางแผนไว้ การทำงานร่วมกันกับเพื่อนใน

กลุ่มเมื่อมีความคิดเห็น ที่แตกต่างกันก็ต้องรู้จัก แสดง ความคิดเห็น โดยการแสดงความคิดเห็นใน แต่ละเรื่องจะต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องไม่ใช่อารมณ์ใน การแสดงความคิดเห็น เมื่อได้รับมอบหมายงานใน การทำงานกลุ่มจะต้องรู้จักค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยว กับงานหรือหัวข้อที่ได้รับมอบหมายเพื่อที่จะได้ สามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง มีการวางแผน

ในการทำงาน ตั้งใจทำงาน เสียสละเวลาเพื่อที่จะ สามารถทำงานให้เสร็จทันเวลา แลเมื่อเกิดปัญหา ขึ้นภายในกลุ่มสมาชิกจะต้องมีการพูดคุยกันถึง สาเหตุ ของปัญหาที่เกิดขึ้น และหาแนวทางวิธีการ แก้ไขที่ถูกต้องเหมาะสม

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจต่อการ ใช้ หลักสูตร ปรากฏผล ดังตาราง 5

ตาราง 5 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการ ใช้หลักสูตรของนักเรียน ที่เรียนรู้อยู่โดยใช้หลักสูตรที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4

ด้านที่พิจารณา	$\bar{X}$	SD	ระดับ ความพึงพอใจ
1. ชาวเจ้ามีความพอใจในบรรยากาศของการเรียนเปิดโอกาสให้นักเรียน มีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรม	4.71	0.46	มากที่สุด
2. ชาวเจ้ามีความพอใจในบรรยากาศของการเรียนทำให้นักเรียนเกิด ความคิดที่หลากหลาย	4.69	0.47	มากที่สุด
3. ชาวเจ้ามีความพอใจในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพราะเป็นกิจกรรม ส่งเสริมการคิด ตัดสินใจ และแลกเปลี่ยนความรู้	4.56	0.50	มากที่สุด
4. ชาวเจ้ามีความพอใจในการเรียนเพราะเปิดโอกาสให้นักเรียนทำ กิจกรรมได้อย่างอิสระ	4.62	0.49	มากที่สุด
5. ชาวเจ้ามีความพอใจในกิจกรรมการเรียนรู้เพราะกิจกรรมส่งเสริมการ เรียนรู้ร่วมกัน	4.45	0.50	มาก
6. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยเหมาะสมกับวัยของผู้ เรียน	4.60	0.49	มากที่สุด
7. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยมีกิจกรรมน่าสนใจและ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้	4.53	0.50	มากที่สุด
8. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยช่วยให้ผู้เรียนมี พฤติกรรมแบบประชาธิปไตย และสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้	4.58	0.50	มากที่สุด
9. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยฝึกการยอมรับฟังผู้อื่น โดยไม่มีอคติ	4.71	0.46	มากที่สุด
10. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ทำให้กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล	4.49	0.50	มาก
11. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยได้เรียนรู้ โดยการปฏิบัติจริง และได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง	4.45	0.50	มาก

ด้านที่พิจารณา	$\bar{X}$	SD	ระดับความพึงพอใจ
12. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองมากขึ้น	4.73	0.45	มากที่สุด
13. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในกลุ่มเพื่อน และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมากขึ้น	4.65	0.48	มากที่สุด
14. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยทำให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมของตนเองมากขึ้น	4.60	0.49	มากที่สุด
15. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยทำให้ผู้เรียนมีความเคารพต่อผู้อื่นมากขึ้น	4.64	0.49	มากที่สุด
16. การเรียนรู้ตามหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตยทำให้ผู้เรียนรู้จักคิดและหาวิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างสันติวิธี	4.47	0.50	มากที่สุด
โดยรวม	4.63	0.49	มากที่สุด

จากตาราง 5 พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนรู้โดยใช้หลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรโดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.63 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

จากการวิจัยในครั้งนี้สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนรู้โดยใช้หลักสูตรที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นตามลำดับ โดยหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 20.69 คิดเป็นร้อยละ 68.97 หมายถึงนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยอยู่ในระดับปานกลาง หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 ปัญหาสังคมเป็นอย่างไร ใครแก้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 23.71 คิดเป็นร้อยละ

79.03 หมายถึงนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก และหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 สังคมประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 26.00 คิดเป็นร้อยละ 86.67 หมายถึงนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยอยู่ในระดับมากที่สุด การที่ปรากฏผลเช่นนี้เนื่องจากเนื้อหาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้ง 3 หน่วยการเรียนรู้ ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันในสังคม และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นให้ได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสามารถนำการปฏิบัติตนในการชีวิตประจำวันมาประยุกต์ใช้และเชื่อมโยงกับเนื้อหาทำให้ผู้เรียนสามารถมีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้จึงทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นตามลำดับ สอดคล้องกับ อารีย์ โพธิ์บางหวาย (2550: 136-174) ที่ศึกษา การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง และมีการศึกษาความรู้ในประชาธิปไตยและได้ใช้

แบบวัดความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่า มีค่าเฉลี่ยของความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย มีค่าเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 15.05 – 16.16

2. ผลการประเมินความเป็นประชาธิปไตยที่ประเมินโดยตนเอง เพื่อน และครู ปรากฏว่าผู้เรียนมีความเป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นตามลำดับ และผู้เรียนมีความเป็นประชาธิปไตยในระดับมาก การที่ปรากฏผลเช่นนี้เนื่องจาก ผู้เรียนได้มีโอกาสทำงานร่วมกับผู้อื่นมีโอกาสในการแสดงพฤติกรรมความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มีความเข้าใจ ในความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงทำให้ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกในการปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เมื่อเกิดปัญหาและอุปสรรคในการทำกิจกรรม ผู้เรียนสามารถที่หาแนวทางหรือวิธีการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และหลังจากผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรม เสร็จสิ้นแล้วผู้เรียนได้มีการสะท้อนผลการปฏิบัติกิจกรรม มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน การเรียนและการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการ การการ เลือกตั้ง (2555) และสำนักงานคณะกรรมการการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (2552: 6-7) เกี่ยวกับพฤติกรรม ประชาธิปไตยว่า ช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาปีที่ 4-6) เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตย ให้ ความสำคัญถึงการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นการเตรียมตัวเพื่อให้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ประชาธิปไตยในระดับต่างๆ เช่น รับผิดชอบ การ เลือกตั้ง และการออกเสียงประชามติ เพื่อเป็นการ แสดงพฤติกรรมความเป็นประชาธิปไตย เป็นต้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทาง จริยธรรมของโคลเบอร์ก ที่กล่าวว่าเด็กในวัยนี้จะ

ใช้หลักทำตามหน้าที่ของสังคม โดยปฏิบัติตาม ระเบียบของสังคมอย่างเคร่งครัด เรียนรู้การเป็น หน่วยหนึ่งของสังคม ปฏิบัติตามหน้าที่ของสังคม เพื่อดำรงไว้ซึ่งกฎเกณฑ์ในสังคม และสอดคล้อง สอดคล้องกับกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (2551: 5) ได้กล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมวิถี ชีวิตประชาธิปไตยในทางปฏิบัติโดยการเสริม สร้างความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย โดยสอนให้ นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่มกระตุ้น และเปิด โอกาสให้นักเรียนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นใน เรื่องต่างๆ ฝึกให้นักเรียนยอมรับฟังความเห็น และเหตุผลของผู้อื่น พยายามจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออก และมีความรับ รับผิดชอบในการทำงานเป็นกลุ่ม และบรรจุ ชุสกุล ชาติ (2534: 5-10) กล่าวว่า การสอนและการจัด กิจกรรมทุกอย่างต้องชี้แนะให้ร่วมกันคิดในแนวทาง ที่เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนเสมอ ไม่ส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันว่าใครเก่งกว่าใคร แต่ ให้วัดคุณค่าผลงานของหมู่คณะมากกว่าผลงาน ของบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนรู้เรียนรู้โดย ใช้หลักสูตรที่ส่งเสริม ความเป็นประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีความพึง พอใจต่อหลักสูตร โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.63 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากเนื้อหาสาระ หรือกิจกรรมที่ได้เรียนรู้ในหลักสูตรสอดคล้อง กับสภาพและปัญหา ของสังคมในปัจจุบัน และ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนได้ ลงมือปฏิบัติจริง มีการทำงานกลุ่มร่วมกันได้ฝึก คิดวิเคราะห์ รู้จักหาวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง มี การยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น เปิดโอกาสให้ได้ แสดงความคิดเห็น มีการยอมรับจากเพื่อนในกลุ่ม ฝึกความรับผิดชอบ อีกทั้งยังเป็นการเปิดโลกทัศน์ ในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกพอใจและมีความสุข

กับการเรียนรู้ตามหลักสูตรนี้ ซึ่งสอดคล้องกับกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (2551: 5) ได้กล่าวถึงแนวการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน โดยสอนให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่มกระตุ้น และเปิดโอกาสให้นักเรียนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ฝึกหัดให้นักเรียนยอมรับฟังความเห็นและเหตุผลของผู้อื่น พยายามโน้มน้าวใจให้นักเรียนเข้าใจถึงเหตุผลในกฎระเบียบต่างๆ มากกว่าที่จะใช้อำนาจบังคับ แต่เพียงอย่างเดียว พยายามจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกและมีความรับผิดชอบในการทำงานเป็นกลุ่ม ฝึกหัดให้นักเรียนยอมรับในข้อตกลง ร่วมกันของกลุ่ม และปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมความเป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นตามลำดับ นักเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตร ได้เน้นให้ผู้เรียนเกิดผลการทำกิจกรรม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*.

จรรยาตรี มาดิลกโกวิท และคณะ. (2550). *การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย*. รายงานการวิจัย. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทศนา แชมมณี. (2552). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กลุ่มงาน เน้นกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ให้กับโรงเรียน และชุมชน ซึ่งครูผู้สอนและผู้เรียนจะต้องมีการวางแผนการทำงานให้ครอบคลุม มีการประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

1.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนตามหลักสูตรส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมนอกห้องเรียน ผู้สอนและผู้เรียนควรมีการวางแผนการดำเนินกิจกรรมให้ดี

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยติดตามผลหลังการใช้หลักสูตรในระยะยาว สำหรับนักเรียนที่เรียนรู้ในหลักสูตรนี้ เพื่อจะติดตามและศึกษาผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

2.2 ควรมีการขยายผลการใช้หลักสูตร และมีการใช้หลักสูตรกับโรงเรียนนอกร่องการศึกษาที่มีความต้องการในการพัฒนาผู้เรียนในด้านความเป็นประชาธิปไตย

2.3 ควรนำหลักสูตรรายนี้ไปทดลองใช้กับนักเรียนในหลายระดับชั้นเรียน เช่น ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นต้น เพื่อจะได้ทราบประสิทธิภาพของหลักสูตรในการจัดการเรียนรู้ที่มีความแตกต่างในช่วงวัย

- ธีร ฤทธิยธนาสันต์. (2557). แนวคิดประชาธิปไตยในบริบทการศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี*, 25(1), 21.
- นิราศ จันทรจิตร. (2558). *การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. มหาสารคาม: ตักศิลา การพิมพ์.
- บรรจง ชูสกุลชาติ. (2534). ประชาธิปไตยในโรงเรียน. *วารสารวิทยจารย์ ฉบับที่ 89*, 8-11.
- ส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, กรม. (2551). *คู่มือวิทยากร การเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2552). *คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตยสำหรับครูผู้สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6*. สหทัยบลิอกและการพิมพ์: กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2555). *บันทึกของเยาวชนประชาธิปไตย*. พิมพ์ครั้งที่ 4. เอส.อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ . นนทบุรี.
- อารีย์ โพธิ์บางหวาย. (2550). *การพัฒนารูปแบบการบริหารเพื่อพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา ในเขตภาคเหนือตอนล่าง*. วิทยานิพนธ์ กศ.ด, มหาวิทยาลัยนเรศวร.พิษณุโลก .
- Nuangchalem, P. (2014). Self-efficacy and civic engagement in undergraduate students: Empirical results of a service learning program in Thailand. *International Journal for Service Learning in Engineering*, 9(2), 150-156.